

A *Szakfordítás és szaklexikográfia* fejezetben Muráth a szaklexikográfia és a fordítás-tudomány kapcsolatát elemzi, majd a magyar szaklexikográfia történetét mutatja be. Ezután *A szakszótárírás elmélete a germanisztikában* című cikkében Wiegandnak a szaklexikográfiára kifejtett hatását vizsgálja. Az elméletet két esettanulmány követi: egy szakszótár előkészítéséről, valamint a dinamikus szókincsben bekövetkező változások rögzítésének szükségességéről, mely feladatot a wiegandi tipológia *Allwörterbuch*-ja oldhatja meg sikeresen.

A *Szótárhasználat* egyetlen cikkében a szerző közgazdász és szakfordító szakos hallgatók körében a (szak)szótár használatát felmérő empirikus kutatásainak eredményeit mutatja be.

Szakfordítás és oktatás kapcsolatában példákat látunk a kötet előző írásaiban felvetett elméleti és gyakorlati kérdések megvalósulására az oktatás területén a számítógéppel támogatott fordítás, valamint a terminológia oktatásának bemutatásával.

A kötet cikkeinek összefoglalóját, illetve a kutatások/cikkek rövid ismertetőjét a könyv végi *Tézisekben* olvashatjuk, mely a jövőbe tekintve nem összegzéssel, hanem az előtünk álló feladatok felsorolásával zárul: a szerző hat pontban emeli ki a szakkorpuszok létrehozásának, a szótárhasználati kutatásoknak, valamint a terminológiai vizsgálatoknak, a terminológia mint tudomány magyarországi művelésének szükségességét.

A kötet a szakfordítást több oldalról tárgyaló felépítése következtében oktatási anyagként jól felhasználható szakfordító MA, illetve fordítói szakképzésekben magyar–német nyelvpár esetén. Gyakorlati haszonnal forgathatják a kötetet más nyelvek fordítói/oktatói is, ugyanis a német–magyar kontrasztív viszonyban leírt jelenségek egy része, a szakszótárak jellemzői, terminológiai kérdések stb. más nyelvek esetében is helytállóak.

Kovács László

T. Litovkina Anna – Carl Lindahl (szerk.)

Anti-Proverbs [Közmondások elferdítései]

(= Acta Ethnographica Hungarica
Vol. 52 Nr. 1)

Budapest: Akadémiai Kiadó,
2007. 286 p.

A bevezető tanulmányban (pp. 17–46) Wolfgang Mieder professzor a közmondásferdítések és a tömegkommunikáció kapcsolatáról ír. A szerző számtalan közmondást tett közzé német és amerikai közmondásferdítések közül, a munkába pedig sok európai kutató is bekapcsolódott: az ő tanulmányaikat olvashatjuk a kötet további részében. A ferdítések természetesen nem számítanak újnak, már Shakespeare, Dickens és Brecht műveiben is találkozhatunk velük. Ahogyan az élethelyzetek változnak, úgy módosulnak a közmondások is. Nem elegendő nyelvészetileg tekinteni a változásokat, hanem meg kell vizsgálni az alkalmazási területüket. A ferdítések kétségtelenül a tömegművelésnek köszönhetik elterjedésüket, hiszen a kiadott gyűjtemények csupán néhány ezres példányszámban keltek el. A sajtóban nem csak a reklámokban találunk kifordított közmondásokat, előfordulnak komolyabb cikkekben is; legújabbán pedig a világhálón olvashatunk mind számítógépes, mind köznapi témájú ferdítéseket. Mieder idéz évtizedekkel korábbi újságcikkeket, amelyek a közmondások társadalmi vagy technikai időszerűtlenségéről szólnak, illetve azt bizonygatják, hogy a közmondások igazsága az élethelyzetektől függ – némelyek pedig egyenesen idejétmúltak minősítik őket. Sok fiatal a gyenge iskolázottsága okán nem ismeri a hagyományos közmondásokat. Egy szintén idézett 1993-as cikkben a Murphy Központ létrejöttéről olvashatunk: itt híres vagy kevésbé híres emberek – általában valamely közmondást elferdítő – mondásait gyűjtik össze, hiszen ezek helyettesíthetik a cikk szerzői által elavultnak tartott közmondásokat. Végül egy, a saját könyvéről más által írt recenziót idéz, melyből többek között kiderül,

hogy azért szereti a közmondásferdítéseket, mert azok ötvözik a hagyományt (forma) és a modernséget (tartalom).

T. Litovkina Anna, Vargha Katalin, Barta Péter és Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina (pp. 47–104) a különböző közmondásferdüléseket vizsgálják az angol-amerikai, német, francia, orosz és magyar közmondásokban. Az első típus kétségbe vonja a közmondás igazságát: vagy egy naiv kérdést tesz fel, illetve a tagadó közmondást kijelentőre változtatja, vagy fordítva. Ez utóbbi megoldás nyelvtani eszközökkel vagy ellentétes értelmű szó használatával történhet. Léteznek nemzetközileg elterjedt, több nyelvben is előforduló kifordított közmondások. Ami a formát illeti, szívesebben ferdítik el a kettős szerkezetű közmondásokat: egy, két vagy több szót, vagy akár egy egész közmondásrészt kicserélnék. Az is előfordul, hogy hozzátesznek egy szót, egy tagmondatot vagy akár egy több mondatos kommentárt; ha ennek a „szerzőjét” is megnevezik, akkor *wellerizmus*ról van szó. A rokon értelmű és a hasonló hangzású szavak jóvoltából sok szójáték születik a közmondásokból. Gyakran több közmondást kevernek. A legutolsó kategóriát azok a közmondások képezik, amelyeken belül felcserélik a szavakat.

Boronkai Dóra és T. Litovkina Anna (pp. 105–134) azt vizsgálta, hogy a különböző korcsoportok és a különböző szociokulturális csoportok hogyan fogadják az elferdített közmondások humorát. Egy kérdőívet kellett kitölteni: mindenkinek osztályoznia kellett 41 kifordított közmondás humorosságát. Kérdezték továbbá a kitöltő korát, nemét, iskolai végzettségét és lakhelyét. Az eredmények: a férfiak jobban értékelik az ilyen humort, de az eltérés nem szignifikáns. Az előzetes feltevést megcáfolva az idősebbek jobb jegyeket adtak, mint a fiatalok. A szexuális tárgyú és obszcén közmondásferdítések jobb osztályzatokat kaptak a férfiaktól, a fiatalabbaktól és a kevésbé iskolázottaktól.

Vargha Katalin és T. Litovkina Anna (pp. 135–156) azt elemezte, hogyan alkalmazzák a magyarok a hagyományos és a kifordított

közmondásokat. Ehhez is kérdőívet kellett kitölteni. Nemcsak a leggyakrabban használt mondásokat kérdezték az adatközlőktől, hanem azt is értékelniük kellett, hogy saját maguk és mások hogyan alkalmazzák a közmondásokat. Ami a másokról alkotott véleményt illeti, a többség azt gondolja, hogy az idősek több közmondást, a fiatalok pedig több ferdítést használnak. A nem, a lakhely és az iskolázottság befolyása nem jelentős. A kérdőív alapján a valós helyzet kicsit eltér ettől. Nem gondolnánk, hogy az idős falusiak kevesebb közmondást használnak, mint a középkorú városlakók, és a középkorúak több közmondásferdítést mondanak, mint a többi korcsoport – a fiatalokat is beleértve!

Harry Walter és Valerij Mihajlovskij Mokijenko (pp. 157–176) megvizsgálta az orosz közmondásferdítések változását a médianyelvben. A szólásszabadságnak és a cenzúra eltűnésének köszönhetően a kifordított közmondásoknak nagy hatásuk van a standard nyelvhasználatra. A szerzők bemutatják ezeknek a kifejezéseknek a jellemzőit és használati körüket. Javaslatot tesznek osztályozásukra, meghatározzák prototípusaikat. Ezenfelül megkísérik elemezni őket szociolingvisztikai (régi – új, hagyományos – nem hagyományos, semleges – ironikus) és lexikografikus szempontból.

Létezik a közmondásferdítéseknek egy speciális típusa: Fionnuala Carson Williams (pp. 177–190) az európai és észak-amerikai wellerizmusok tanulmányozására vállalkozott. Ebben a típusú ferdítésben valamilyen megjegyzés követi a közmondást, hogy magyar példával éljünk: „Tévedni emberi dolog – mondta a sündisznó, és lemászott a drótkéféről.” Minden hét kifordított közmondásra jut egy wellerizmus. A közmondást az esetek többségében teljes egészében vagy részben idézik. Más példákban maga a közmondás is megváltozik, ám ez a kifordított közmondás nem létezik a wellerizmustól elkülönülten. Előfordul, hogy a wellerizmusok más, közmondás nélküli wellerizmusokat generálnak. Ugyanaz a közmondás eltérő következtetésekre vezethet, és – ez a ritkább eset – ugyanazon

következtetés szerepelhet eltérő közmondások után. Williams megvizsgálja a wellerizmusok gyakoriságát a különböző nyelvekben: míg a magyarban alig ismert a közmondásferdítésnek ez a típusa, addig az angolban, az írben és a németben népszerű. Általában a legismertebb közmondásokat ferdítik wellerizmussá; ez az új forma biztosítja magának a közmondásnak a fennmaradását is.

Barta Péter tanulmánya (pp. 191–206) a francia nyelv közmondásvegyüléseit vizsgálja. 2, 3, 5 vagy akár 7 frazeológiai egységből állnak, melyek lehetnek közmondások, szólások vagy akár közmondássémák (Jobb..., mint...). Az egységek állhatnak elszigetelten vagy egymásba ágyazottan (ez akkor jellemzőbb, ha csak közmondásokból áll a közmondásvegyülés). Témájukat nézve alig akad közöttük vulgáris szóhasználatú vagy a szexualitással, az alkohollal és a nőekkel foglalkozó, míg más kifordított közmondások esetében ez gyakoribb. Ha a változásokat vizsgáljuk, az első egységnek általában az első fele, a másodiknak a második fele van jelen, és általában változatlanul. A szólások – rövidségük okán – kevésbé módosulnak, mint a közmondások, és általában teljes egészükben jelen vannak. Előfordulnak olyan közmondásvegyülések, ahol ugyanazokból az eredeti egységekből különböző variációk alakulnak ki. A kiindulási egységek között általában fennáll lexikai vagy szintaktikai hasonlóság.

Barta Péter következő tanulmányában (pp. 207–218) az ételeket és az italokat vizsgálta a kifordított francia közmondásokban. A munka száz kifordított közmondás vizsgálatán alapul, és annyiban rendhagyó, hogy nem a közös kiinduló közmondások, hanem az antiproverbiumok témája alapján csoportosít. Mind az eredeti, mind a kifordított közmondások esetében körülbelül kétszer annyi foglalkozik az étellel, mint az itallal, és az italokon belül a döntő többség a szeszes italokkal kapcsolatos. Eltérés viszont, hogy a kifordított közmondások nem ítélik el a mértékletlenséget, és nem hirdetik a mértékletességet. Ha a gasztronómiai témájú kifordított köz-

mondások alapjául szolgáló közmondásokat nézzük, ezeknek csak kisebb része foglalkozik eleve az étellel és az itallal, viszont arányosan sokkal több közmondásferdítésben alkalmazzák őket. Az eredeti közmondások 85%-a szerepel a négyszáz leggyakoribb francia közmondás P. Arnaud-féle¹ listáján, ez az arány hasonló ahhoz, amit egyéb kifordított közmondások esetében kapunk – hiszen egy közmondásnak ismertnek kell lennie ahhoz, hogy elferdítsék. Megemlítendő még, hogy a gasztronómiai témák esetében is sok kifordított közmondás ellentmond egymásnak... de hát maguk a közmondások sem alkotnak koherens csoportot.

Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt (pp. 219–234) a bolgár nyelv elferdített közmondásait vizsgálja az internetről származó 471 adat alapján. Bár a közmondások általában évszázadok általános igazságát és bölcsességét összegzik, mégsem mindig fogadják el őket viselkedési normaként – ez is lehet a kifordított közmondások megszületésének az oka. A közmondások tehát alkalmazkodnak a megváltozott társadalmi, kulturális és gazdasági körülményekhez.

Stanisław Prędoła (pp. 235–268) az interneten előforduló holland közmondásferdítéseket vizsgálta. A hagyományos közmondásokat napjainkban ódivatúaknak tartják, és gyakran ellenkezéssel fogadják őket. Ennek következményeként szellemes közmondásparódiák születnek. Ezeknek a kifordított közmondásoknak a gyűjteményeivel nem annyira nyomtatásban, mint inkább a világhálón találkozhatunk. A holland közmondásferdítések is hangzásbeli, alaktani, szintaktikai vagy lexikális eszközökkel jönnek létre. A hangzásbeli módszerek közé tartozik – mint általában – a hangátvetés, a helyettesítés, a hangzókihagyás és a hangzóbetoldás.

Szöts Dávid

¹ Arnaud, Pierre J. L. (1992): La connaissance des proverbes français par les locuteurs natifs et leur sélection didactique. *Cahiers de lexicologie* Vol. LX No. 1 pp. 195–238.